УДК:376-056.26:617.175]-053.4:37.016:7:111.852

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Тетяна КОСТЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, Tali1983@yandex.ua

У статті висвітлюються теоретичні питання вивчення естетичної компетенції дітей дошкільного віку. Визначені науково-теоретичні підходи до вивчення естетичної компетенції: поліхудожній, полікультурний, партисипативний. Розкрите поняття компетенції та естетичної компетенції, висвітлені види (образно-мовленнєва, вербально-образна, образно-стильова, стратегічна, продуктивно-образна) та рівні естетичної компетенції. Визначені змістові показником естетичної компетентності в когнітивній, емоційно-мотиваційній, природно-практичній сферах та принципи (принцип єдності розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дошкільник; принцип рівності умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, різнобічного розвитку кожної дитини; принцип особистісно орієнтованого підходу до розвитку дошкільника; принцип співтворчості; принцип синкретизму).

Ключові слова: спеціальні освітні заклади, естетична компетенція, дошкільники з порушеннями зору, навчання, виховання.

Татьяна КОСТЕНКО, Институт специальной педагогики Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

В статье освещаются теоретические вопросы изучения эстетической компетенции детей дошкольного возраста. Определены научно-теоретические подходы к изучению эстетической компетенции: полихудожественный, поликультурный, партисипативный. Раскрыты понятие компетенции и эстетической компетенции, освещены виды (образно-речевая, вербально-образная, образно-стилевая, стратегическая, продуктивно-образная) и уровни эстетической компетенции. Определены содержательные показатели эстетической компетентности в когнитивной, эмоционально-мотивационной, природно-практической сферах и принципы (принцип единства развития, воспитания, обучения и оздоровления дошкольника, принцип равенства условий для реализации задатков, наклонностей, способностей, разностороннего развития каждого ребенка, принцип личностно-ориентированного подхода к развитию дошкольника, принцип сотворчества, принцип синкретизма).

Ключевые слова: специальные образовательные учреждения, эстетическая компетенция, дошкольники с нарушениями зрения, обучение, воспитание.

Tetyana KOSTENKO, Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STUDY OF AESTHETICAL COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS

The article highlights the issue of forming multi-functional training core competencies of preschool children. Significant importance to the issue of a theoretical study of aesthetic competence of preschool children was drawh. Defined its basic philosophical, pedagogical and psychological aspects, scientific and theoretical

© Костенко Т., 2014

approaches to the study of aesthetic competence: box art, multicultural, participatory approaches. Opened the concept of competence and aesthetic competence covered species (figurative speech, verbal, figurative, figurative style, strategic, productive-shaped) and the level of aesthetic competence. The content index aesthetic competence in cognitive, emotional, motivational, natural areas and practical principles (principle of unity of development, education, training and rehabilitation of preschooler, the principle of equal conditions for realizing instincts, aptitudes, abilities, comprehensive development of every child, the principle of student-centered approach to the development of a preschooler, the principle of co-creation, the principle of syncretism). Delivered further problem of determining the aesthetic features of preschool children and the development of scientific and methodological principles of formation of aesthetic competence of preschool children with visual impairments.

Keywords: special educational institutions, aesthetic competence, preschool children with visual impairments, training, education.

Сучасні тенденції в освіті пов'язуються, насамперед, з переоцінкою результативності навчання, зокрема і навчання в спеціальних освітніх закладах. Результатом педагогічної діяльності має стати не просто формування багажу знань, умінь та навичок починаючи з дошкільного віку, а й уміння їх застосовувати у вирішенні життєвих ситуацій. Виникає необхідність формування навчальних багатофункціональних ключових компетенцій дошкільників зокрема й естетичної.

Різнобічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без естетичного виховання, без формування естетичної компетентності, яка формується в процесі художньо-естетичної діяльності через практичний досвід, що сприяє становленню таких якостей особистості, як пізнавальна активність, самостійність, ініціативність. Формування естетичної компетентності передбачає розвиток почуття прекрасного, формування вмінь та навичок бачити і творити красу в навколишній дійсності, вміти відрізняти прекрасне від потворного, жити за законами краси.

Проблема естетичного виховання завжди була актуальною. Так, її філософські аспекти розглядаються в наукових працях Ю. Афанасьєва, М. Кагана, М. Киященка; психологічні аспекти висвітлюються у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова; педагогічні аспекти розкриті в роботах Н. Дем'янко, О. Джус, Л. Іванової, С. Морозової, С. Процика, О. Пшеврацької, Ш. Рзаєва, Н. Роман, В. Сергеєвої, А. Соколової, Є. Федотова, І. Фрайта та інших. Питання естетичного виховання дітей у теорії та практиці зарубіжної педагогіки висвітлено в дослідженнях П. Брайловської, О. Іонової, М. Лещенко, Г. Ніколаї, І. Сташевської, О. Тимошенко. Різним аспектам проблеми естетичного виховання дітей присвячено історико-педагогічні праці З. Борисової, В. Ворожбит, Т. Грищенко, Л. Жербіної, І. Зарудної, А. Калениченко, О. Котикової, Є. Марченка, О. Овчарук, А. Омельченко, Т. Тюльпи, О. Федорової [5].

Проте, до цього часу не розроблені цілісна концепція естетичної компетенції, її механізми та функції.

Таким чином, *метою статті* є завдання аналітико-теоретичного визначення основних теоретико-методичних аспектів, які лежать в основі естетичної компетенції дошкільників із порушеннями зору.

На науковому рівні становлення естетичної компетенції дітей старшого дошкільного віку ми виділили наступні підходи: ***поліхудожній підхід*** (В. Базарний, Л. Машар, Б. Юсов та інші), у контексті досліджуваної проблеми забезпечує формування цілісності мислення дитини старшого дошкільного віку, погляду на навколишній світ і мистецтво, що дає можливість дитині усвідомити світ як єдине ціле, розвинути творчі здібності та талант [1].

Полікультурний підхід (Дж. Бенкс, К. Грант, О.В.Гукаленко, Н. Кузьміна, І. Макуріна, Л. Супрунова, П. Янг та інші) – забезпечує формування естетичної культури дитини, долучає її до світової культури і сприяє входженню в неї; сприяє створен-

ню полікультурного середовища дитини, де вона набуває і освоює досвід поколінь, долучаючись до культурних традицій; наповнює компетентнісне середовище цінностями загальнолюдської, національної, індивідуальної культури [4].

Партисипативний підхід (О. Афанасьєва, Е. Грош, І. Касьянова, Е. Нікітіна та інші) відображає методико-технологічний рівень становлення естетичної компетенції дітей дошкільного віку. Ми розглядаємо партисипативний підхід як теоретико-методичну складову, яка передбачає суб'єкт–суб'єктні взаємовідношення дітей і педагога, створення комфортної атмосфери естетичного розвитку, сприяє розвитку цінних творчих здібностей, індивідуальності, самореалізації [2].

Новий підхід до оцінки якості дошкільної освіти пов'язано з формуванням ключових компетенцій відповідно до державного стандарту спеціальної освіти. Тому головним завданням спеціального дошкільного навчального закладу є формування в дітей із порушеннями зору універсальних умінь і здатностей – ключових компетенцій: соціальної, комунікативної, інформативної, коґнітивної, загальнокультурної, спеціальної, естетичної. Цим компетенціям надається особливе значення не тільки в українській освіті, а й у країнах Європейського співтовариства. Засвоївши їх, дитина згодом може легко адаптуватися у світовому співтоваристві.

У психології та педагогіці терміни «компетенція», «компетентність» використовуються досить широко, особливо в контексті проблем, пов'язаних із концепцією модернізації освіти, а також у контексті оцінки якості дошкільної освіти.

Реформування дошкільної освіти в Україні є частиною процесів оновлення освіти в цілому. Одним із шляхів оновлення змісту дошкільної освіти й узгодження його з наступними ланками освіти є орієнтація чинних програм на набуття компетентності дитиною дошкільного віку. Під *компетентністю* найчастіше розуміють інтегральну якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності її до діяльності, заснованої на знаннях та досвіді, які привласнені в процесі навчання і соціалізації, зорієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності (Ф. Бацевич, Л. Сварина, О. Овчарук, Н. Шумарова); соціальну вимогу (норму) до навчальної підготовки дитини, необхідної для продуктивної діяльності (А. Хуторський); психологічне новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, система цінностей і відносин), що виявляються в компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах (І. Зимня); специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній ситуації і охоплює вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії (Дж. Равен); характеристика особистості (С. Вершловський і Ю. Кулюткін); реалізацію функцій (В. Кричевський); сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості (В. Сластенін).

Отже, компетентність – це сукупність трьох ознак: мобільність знань, володіння оперативними і мобільними знаннями; гнучкість методу, як уміння застосовувати той чи інший метод, що найбільш підходить до даних умов у даний час; критичність мислення – здатність вибирати серед безлічі рішень найбільш оптимальне, аргументовано спростовувати помилкові, брати під сумнів ефективні рішення.

О. Гогоберидзе виділяє наступні види естетичної компетентності:

• *образно-мовленнєва компетенція* – здатність розуміти і створювати твори, використовувати засоби художньої виразності, мову образного мистецтва (техніку і здатність створювати образ);

• *вербально-образна компетенція* – знання визначеного мінімуму художніх термінів, їх значень і вміння їх використовувати в розмові про твори мистецтва;

• *образно-стильова компетенція* – знання основних стильових направлень мистецтва, сукупності ознак, що вказують на належність об'єкта до певного стилю, уміння за необхідності створювати об'єкти з заданими стильовими характеристиками;

• *стратегічна компетенція* – допитливість, здатність вибирати в повсякденні яскраві враження, що в подальшому перевтіляться в образ;

• *продуктивно-образна компетенція* – здатність не лише до репродуктивного відтворення образу, а й творчого підходу до його створення, при цьому вирішуючи щоразу нове завдання.

Показником рівня розвитку естетичної компетенції є основні компоненти особистості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, предметно-практичний (М. Коган, Л. Столяренко, Н. Шевандрін і ін.) [3].

Змістовим показником естетичної компетентності є зміни, новоутворення сфер індивідуальності в сукупності з сформованими екологічно значимими рисами особистості. До них відносяться:

• *в когнітивній сфері* – об'єм, глибина усвідомлення уявлень про жанри і засоби зображувального мистецтва;

• *в емоційно-мотиваційній сфері* – розвиток внутрішніх, природних властивостей особистості дошкільника; композиційного мислення, зорової пам'яті, уваги, естетичного сприймання дійсності та мистецтва, уяви, спостережливості, відношення до зображувального мистецтва, інтерес до творів мистецтва;

• *в природно-практичній сфері* – сформованість знань про жанри і види мистецтва, самостійна творча діяльність.

Процес розвитку естетичної компетентності складний і охоплює всі знання і навички дитини, засвоєні в процесі навчання та є показником обізнаності в мистецтві.

На основі сприймання творів живопису В. Гуружаповою, О. Мелик-Пашаєвим визначені рівні естетичного розвитку дошкільників.

На першому рівні (3 – 4 р.) емоційно реагує, коли впізнає знайомі предмети на картині.

На другому рівні (5 р.) дитина не лише бачить, а й усвідомлює елементарні естетичні якості твору, що роблять його цікавим.

На третьому рівні (6 – 7 р.) діти здатні сприймати більше, ніж закладено у зовнішніх ознаках зображувального явища. Дитина ловить внутрішні характеристики художнього образу.

Нині зростає необхідність надання нового статусу завданню формуванню особистості дитини з особливими потребами, також набуває значущості питання естетичного виховання, що сприяє зародженню, укріпленню і розвиту нових естетичних і художніх цінностей і мотивацій у душі кожної дитини.

Основу і новизну організації навчально-виховного процесу становлення естетичної компетенції старших дошкільників із порушеннями зору становить система принципів, створена на основі теоретико-методичного аналізу ідей сучасної теорії естетики, філософії, культурології, а також теорії дошкільного навчання та виховання, психології та педагогіки.

Принцип – це виведені з основного закону загальні положення, які визначають основні форми діяльності педагога з організації і проведення процесу навчання (О. Я. Данилюк); це орієнтир, рекомендація про способи переходу від досягнутого до перспективного, про способи досягнення міри, єдності, гармонії у поєднанні яких-небудь протилежних сторін із тенденціями педагогічного процесу (В. Звягінцев, Ю. Стюарт).

Аналіз наукової літератури показує, що існує багато систем принципів навчання в галузі дидактики, оскільки дидактичні принципи не є усталеними, вони синтезують себе в досягненні сучасної дидактики і постійно оновлюються.

Принципи, які відображають ідеї дошкільного навчання. Принцип єдності розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дошкільника. Цей принцип передбачає єдність навчальних і виховних чинників у процесі формування естетично-розвинутої особистості. Принцип забезпечує виховання культури спілкування, емоційної чуйності, доброзичливості до людей, розвиток естетичних почуттів дітей, емоційно-ціннісних орієнтацій, залучення дітей до художньої культури, розвиток пізнавальної активності, пізнаваль-

ної мотивації, інтелектуальних здібностей дітей, формування готовності до шкільного навчання, розвиток дитячої самостійності та ініціативності, виховання почуття власної гідності, самоповаги, прагнення активної діяльності та творчості, зміцнення здоров'я, подальший розвиток рухової та гігієнічної культури дітей.

Принцип рівності умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, різнобічного розвитку кожної дитини. Зміст навчального, виховного, розвиваючого процесу має забезпечувати гармонійний розвиток особистих якостей дитини, розвивати її пізнавальну та емоційну сфери (мислення, уяву, пам'ять, мовлення), а також розвиток цілісного дитячого світосприймання, формування практичного досвіду, пізнавальної та творчої діяльності.

Принцип особистісно орієнтованого підходу до розвитку дошкільника. У старшому дошкільному віці особистісно орієнтований підхід сприяє розкриттю індивідуальних вікових потенційних можливостей, гармонійному розвитку особистісних якостей. Дитина вчиться усвідомлювати себе, свої можливості та індивідуальні особливості спілкування з ровесниками та дорослими. Такий принцип розвитку старшого дошкільника забезпечує розвиток нового рівня самопізнання дитини та створює умови для самореалізації.

Педагогічні принципи, що відображають завдання естетичного навчання. Принцип співтворчості, що передбачає взаємодію дітей та педагога, дітей один з одним, що веде до змін у відношеннях між педагогом і вихованцями, сприяє засвоєнню діалогічного стилю спілкування. На основі даного принципу можливо побудувати навчально-виховний процес, що сприятиме становленню комунікативно-розвиненої особистості. *Принцип синкретизму.* Об'єднання компонентів художньої творчості, що підпорядковується естетичній концепції (мова, рухи, музика). Цей принцип естетичного навчання старших дошкільників сприяє оптимальному розвитку творчих якостей – образного мислення, уяви, співпереживання і є джерелом реалізації однієї з ключових установок особистісно орієнтованого навчання різнобічно творчого розвитку особистості. Усі принципи естетичного виховання – це цілісна система, що забезпечує ефективну організацію процесу становлення естетичної компетенції дошкільників.

Отже сьогодні проблема естетичної компетентності дошкільників із порушеннями зору залишається відкритою, тому перед нами стоїть завдання визначення особливостей естетичного розвитку дітей даної категорії та розроблення науково-методичних засад формування естетичної компетентності дошкільників із порушеннями зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Буров А. И.* Предмет и содержание эстетического воспитания, его соотношение с другими видами воспитания / А. Буров. – М. : Просвещение, 1971 . – 134 с.
2. *Ветлугіна Н. О.* Система естетичного виховання в дитячому садку / Н. Ветлугіна. – К. – 1977. – 255 с.
3. *Лозова В. І., Троцко Г. В.* Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. Лозова, Г. Троцко. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с .
4. *Поніманська Т. І.* Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Поніманська. – К. : «Академвидав», 2004. – 456 с.
5. *Сластенин В. А.* Общая педагогика / В. Сластенин, И. Исаев, Е. Шиянов. – М., 2002. – 265 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Burov A. I.* Predmet i soderzhanie jesteticheskogo vospitanija, ego sootnoshenie s drugimi vidami vospitanija (Subject and Contents aesthetic of education, ego sootnoshenye with the second type of education).
2. *Vetlugina N. O.* Systema estetychnogo vyhovannja v dytjachomu sadku (The system of aesthetic education in kindergarten).
3. *Lozova V. I., Trocko G. V.* Teoretychni osnovy vyhovannja i navchannja : navchalnyj posibnyk (The theoretical basis of education and training : a tutorial).
4. *Ponimanska T. I.* Doshkilna pedagogika: Navchalnij posibnik dlja studentiv vishhih navchalnih zakladiv (Early childhood education: a manual for students in higher education).
5. *Slastenin V. A., Isaev I. F., Shijanov E. N.* Obshhaja pedagogika (General pedagogy).